

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра освітології і педагогіки

ПОБЕРЕЙКО Софія Тарасівна

**Профорієнтаційна робота зі старшокласниками в
умовах вищої школи/Career orientation work with
high school students in the conditions of a higher school**

спеціальність: 011 – Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма – Управління закладами освіти
Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ОСУЗОМ-21
С. Т. Поберейко

Науковий керівник
доктор філософії (PhD) з осв.,
пед. н., доцент Г. В. Зварич

Кваліфікаційну роботу допущено
до захисту:

«_____» _____ 20____ р.

Завідувач кафедри

_____ **Л. З. Ребуха**

ТЕРНОПІЛЬ – 2023

ВСТУП

Актуальність теми. Плани на майбутнє життя як провідна складова особистості молодшої людини є об'єктом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних філософів, психологів, педагогів, соціологів, серед них С. У. Гончаренко, М. Г. Ашманіс, В. Ф. Чорноволенко, С. Л. Рубінштейн, В. І. Шинкарук, К. Д. Ушинський, В. В. Воронов, В. М. Мощанський, І. Я. Лернер, Г. Є. Залеський, І. В. Сисоєнко, В. М. Щуревич, Є. Б. Логунова, А. С. Макаренко, та ін. Вони стверджують, що в поглядах молоді на світ і життя, її ставленні до дійсності, передусім соціальної, до громадських цінностей і норм спостерігається непослідовність і суперечливість, внутрішні вагання тощо.

На думку швейцарських науковців Ж. Піаже та Б. Інєльдера, стрімкий розвиток інтелектуальних процесів у студентський період призводить до того, що молоді люди переконані в усемогутності власного мислення. У зв'язку з цим, з одного боку, в результаті постійного зіставлення фактів і явищ, протилежних думок і цінностей зростає критицизм студентства, який може призвести до проявів цинізму, а з іншого – надто оптимістична віра у правильність власних поглядів ускладнює для молоді об'єктивне сприйняття дійсності, насамперед соціальної. [17]

Пізнання основної життєвої мети, як слушно наголошує О. М. Леонтьєв, це складний процес, що вимагає високої соціальної й моральної зрілості. Проте підліток, на відміну від дитини, не хоче й не може сприймати на віру, як належне все те, що йому кажуть дорослі. Він починає порівнювати слова, вчинки дорослих і, виявляючи суперечності, формує власне ставлення до навколишнього світу. Рефлексія, самоаналіз, які переважно виявляються в пошуку сенсу власного існування, супроводжуються переоцінкою цінностей, зміною ставлення до існуючих правил і авторитетів, схильністю до філософствування, «копирсання» у відчуттях і переживаннях. [26]

Вибір професії – одне з найважливіших стратегічних рішень у житті людини і складна комплексна проблема. Це багаторівневий акт самовизначення –

свідомого вибору суб'єктом життєвої позиції, яка стає вирішальним чинником у виборі способів розв'язання тих чи інших життєвих проблем. За методами вирішення та за змістом робота по професійному самовизначенню молоді – це соціально-економічна, медико-фізіологічна та психолого-педагогічна проблема, а за сферою впливу – соціальна, результати якої відображаються і на економічному рівні.

Саме у ранньому юнацькому віці людина вперше вчиться впливати на перспективу власного життя, формувати її. У цей віковий період відбувається інтенсивна робота щодо формування світогляду та вироблення власної філософії. Більшість психологів вважають, що доки особистість не усвідомить свою життєву перспективу, вона не може збагнути смисл свого життя, нездатна адекватно виявити потенційні можливості й життєві сили.

Щодо особливостей часового виміру життєвих перспектив молоді, то для старшокласників (10-11 клас) більш притаманною є оптимістична оцінка власних перспектив, а у студентів (3-4 курс) превалюють сумніви, відносно того, що майбутнє складеться вдало, присутній також страх та песимізм. Як свідчать соціологічні дослідження, юнаки виступають більшими оптимістами, ніж дівчата. [14]

У сучасному українському суспільстві на початку ХХІ ст. можна виокремити низку тенденцій, пов'язаних зі сферою освіти та професійним самовизначенням молоді:

- зростання престижу освіти взагалі й престижу технічної освіти зокрема; професійна освіта нині розглядається як одна з основних цінностей суспільства, без якої рівною мірою неможливі ні становлення особистості, ні подальший розвиток суспільства;

- зміна цільових настанов професійної освіти як соціального інституту: від забезпечення потреб держави у фахівцях різного профілю до задоволення різноманітних освітніх потреб особистості заради її розвитку й самореалізації, а також для забезпечення її конкурентоспроможності на ринку праці;

- зміна характеру попиту на робочу силу: вона має досягти такого рівня кваліфікації, який дозволить їй продуктивно працювати в умовах інформаційного суспільства;

- внутрішня реорганізація освіти відповідно до вимог ринкової економіки з її кінцевою метою - формування такої структури випуску фахівців, яка б запобігала виникненню масштабного безробіття серед випускників освітніх закладів.

Актуальність проблеми професійного самовизначення учнівської молоді полягає, насамперед, в тому, що випадковий вибір професії призводить до небажаних наслідків: низької продуктивності праці; помилок і браку в роботі; незадоволення і пригніченого стану людини (психічні розлади); економічних втрат на переучування та перекваліфікацію.

У загальноосвітніх закладах мова йде не стільки про власне професійне самовизначення школярів, скільки про готовність до свідомого вибору професії.

Об'єкт дослідження – процес організації та проведення заходів профорієнтації.

Предмет дослідження – профорієнтаційна робота зі старшокласниками в умовах вищої школи.

Мета дослідження розглянувши профорієнтаційну діяльність закладу вищої освіти та провівши анкетування студентів 1 курсу сформулювати висновки щодо актуальних видів та форм профорієнтаційних робіт.

Завдання дослідження. Необхідно було вирішити такі завдання:

1. Дослідити теоретичні підґрунтя профорієнтаційної діяльності та її історичне формування.
2. Провести аналіз та порівняння реалізації профорієнтаційних моделей.
3. Дослідити процес організації та проведення заходів профорієнтації на прикладі діяльності спеціальності «Дизайн» ТКФК.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань були використані такі методи:

- *теоретичні*: аналіз, синтез, систематизація, зіставлення, класифікація

джерел інформації, що дозволить узагальнити та систематизувати погляди інших дослідників на проблему, яка вивчається в даній роботі;

- *застосування зарубіжного досвіду*: варіанти профорієнтаційних моделей, що впровадженні та діють у країнах Європи;

- *експериментальний*: проведення анкетування з метою визначення найефективніших методів профорієнтації в умовах вищої школи.

Теоретичне значення полягає у тому, що проведенню дослідження теоретичного підґрунтя профорієнтаційної діяльності та її історичного формування, а також аналіз та порівняння реалізації профорієнтаційних моделей у зарубіжному досвіді. Відповідно до отриманих даних зроблено висновки щодо якості існуючих форматів профорієнтаційних заходів.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що вивчення теоретичної основи профорієнтаційних моделей України та країн Європи, що існували та моделей, що застосовуються державами у даний період часу дають можливість обрати найефективніший та актуальний формат проведення профорієнтаційних заходів для старшокласників.

Апробації. Було опубліковано 2 наукові тези: «Проблеми професійного самовизначення молоді» у збірнику наукових тез V Міжнародній науково-практичній конференції «Інновації в освіті: реалії та перспективи розвитку» (травень 2023 року, м. Тернопіль); «Профорієнтаційні заходи для старшокласників: український та світовий досвід» у збірнику наукових тез IV Міжнародній науково-практичній конференції «Інновації в освіті та перспективи розвитку» (листопад 2023 року, м. Тернопіль).

Структура роботи. Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел (60 найменувань).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДГРУНТЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ІСТОРИЧНЕ ФОРМУВАННЯ

1.1 Загальні визначення профорієнтації, її види, складові та принципи

Ідеї профорієнтації, розвитку кар'єри та професійно-технічної освіти існували задовго до їх популяризації останніми 30-40 роками. Наприклад, в стародавніх індійських університетах студенти отримували підтримку та поради від професорів після закінчення навчання, що можна назвати «профорієнтацією». [53, с. 1] Більш активний розвиток профорієнтації та професійного навчання набув на початку XIX-XX століть у зв'язку зі стрімкою індустріалізацією та урбанізацією. Іншою причиною прискорення професійно-технічних програм є виклик соціальній рівності, створений появою та інституціоналізацією державних освітніх закладів. Ці причини стали основними цілями і завданнями профорієнтаційної політики і зберігаються донині: навчальні цілі, мета подолання соціальної нерівності, і цілі розвитку ринку праці.

Вивчення професійного навчання стало важливим напрямком в освіті, державній політиці, соціології та психології на початку 20 століття. Френк Парсонс, професор Корнельського університету, був одним з перших вчених, який почав досліджувати профорієнтацію, і його ідеї ще й досі використовуються для розробки політики та програм профорієнтації. Зокрема, Ф. Парсонс вважає, що для правильного вибору кар'єри та кар'єрного шляху необхідно розуміти три аспекти: розуміння себе, своїх здібностей, навичок, інтересів і ресурсів, розуміння вимог кожного кар'єрного шляху, його переваг і недоліків і справжнє розуміння взаємозв'язку між самопізнанням і кар'єрним шляхом. [53, с. 2]

Також можна виокремити 5 основних принципів Ф. Парсонса щодо реалізації профорієнтації:

- 1) «Краще обирати покликання, ніж просто шукати роботу;

2) Ніхто не може обирати роботу без ретельного та ґрунтовного самоаналізу під керівництвом;

3) Молодь має мати широкий вибір професій, а не зупинятися на вигідному чи випадковому положенню;

4) Наявність порад для молодшої людини від експертів з профорієнтації мала би бути кращою, аніж її відсутність;

5) Записати свій вибір та аналіз на папері видається легкою справою, але це важливий елемент у виборі професії». [51, с. 290]

Ці принципи можуть бути дещо змінені відповідно до нових викликів та сучасних обставин, проте загальна ідея залишається актуальною і для сьогодення. Попри активне дослідження профорієнтації як явища, Ф. Парсонс заснував Бюро професійної орієнтації, основною задачею якого було «допомогти молодим людям у виборі професії, підготуватися до цього та побудувати успішну та ефективну кар'єру. А також – допомогти всім тим, молодим і старшим, які шукають поради щодо можливостей і ресурсів для покращення своїх умов, а також шляхів підвищення своєї економічної ефективності» [51, с. 288].

У цьому Офісі не лише допомагають у виборі, рішеннях, а й навчати молодих людей, які згодом стануть професіоналами та консультантами з питань кар'єри. Тому було створено початкову програму сертифікатів Пріоритет для консультантів коледжів, акредитованих Гарвардським університетом. [56]

Вивчення професії та її вибору з точки зору соціальних процесів було започатковане соціологами Чиказького університету в 1920-1930-х роках. Вони дивляться на це через призму інтеракційної теорії, яка передбачає вивчення поведінки індивіда через його дії та взаємодію з іншими людьми в суспільстві. Американський соціолог Еверетт Хьюз стверджував, що «професії охоплюють професійну та непрофесійну діяльність чоловіків і жінок усіх соціальних класів і становлять мінливу перспективу, в якій індивіди ставляться до інших, формуючи інституційні та соціальні структури та тлумачачи їхнє значення свого життя». [17, с. 3-4]

Таким чином професія та вибір кар'єри переосмислювались відповідно до тих викликів, які постали на стику століть: соціальна нерівність та швидка індустріалізація з урбанізацією та міжвоєнний період.

У свою чергу перші спроби задокументувати процес профорієнтації у публічній політиці зробила Марія Гордон, британська політикиня у 1904 році. Створення “Бюро освітньої інформації та зайнятості” у Великій Британії було саме її ініціативою, основним завданням якого була допомога та підтримка випускникам шкіл у пошуку роботи. Згодом уряд Британії створив і державну службу зайнятості, у якій поєднав інтереси працедавців та громадян, які шукають роботу. Це були перші кроки залучення органів самоврядування та освітніх інституцій до співпраці, зокрема у сфері кар'єрного розвитку та кар'єрної освіти. [17, с. 2-3]

У той час, коли дослідники вивчали профорієнтацію, а урядовці вперше впроваджували політику, прототипи програм профорієнтації були впроваджені в кількох країнах. Наприклад, у 1908 році в Німеччині був відкритий центр профорієнтації потенційних абітурієнтів до освітніх закладів. Між 1897 і 1934 роками подібні центри були відкриті в Норвегії (1897), Австрії (1898-1934), Індії (1915) і Японії (1910-1915). [1, с. 3].

Вчені повернулися до профорієнтаційних досліджень наприкінці 20 століття. У 80-х роках минулого століття з'явилася нова галузь, що вивчає, як люди вчаться професії. Вчені досліджують взаємодію з іншими людьми та аналіз досвіду інших, які можуть допомогти у навчанні. Вони стверджують, що навчання залежить не тільки від власного досвіду, а також від того, як ми взаємодіємо з іншими людьми. [57] Ця теза відображає взаємодію учнів у класі під час освітнього процесу, тому, виходячи з результатів цих досліджень, можна припустити, що профорієнтація та професійна освіта найкраще засвоюються під час загального освітнього процесу учнів.

Наприкінці 20 століття британський дослідник Б. Ло розробив чотириетапну модель кар'єрного рішення, яка базується на когнітивному аспекті індивідуальної освіти. «Перший крок — відкриття (збір інформації), другий крок

— фільтрація (переосмислення інформації, порівняння та зіставлення), третій — концентрація (визначення власного ставлення) і, нарешті, розуміння (визначення конкретних цілей і виконання визначених завдань)». [29]

Профорієнтація не є абсолютно новим явищем і є предметом дослідження вчених і дослідників у багатьох різних галузях протягом десятиліть. Результати досліджень з профорієнтації можуть стати основою для її реалізації на практичному рівні.

Сучасні визначення “профорієнтації” та її складові. У 2010 році країни Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та Європейського Союзу затвердили наступне визначення профорієнтації (career guidance): «Профорієнтація – це послуги, призначені для допомоги людям будь-якого віку та на будь-якому етапі їхнього життя обрати подальшу освіту, навчання і професію та керувати своєю кар’єрою».

Вони також зазначають, що профорієнтація дозволяє індивіду отримати не лише навички та скласти свій кар’єрний план, але й зрозуміти актуальний ринок праці і на основі цього приймати рішення щодо своєї подальшої освітньої чи професійної траєкторії. [17, с. 5]

Відповідно до цього визначення – профорієнтація це комплексний підхід, який має у собі набір складових, які дають можливість індивіду зрозуміти краще ринок праці та освітній ринок, власні навички та можливості, що у сукупності дозволяють отримати очікуваний результат.

Усі елементи профорієнтації мають на меті забезпечити доступ до корисних послуг, інформації чи досвіду для тих, хто проходить процес профорієнтації. Серед основних кар’єрних послуг:

- 1) кар’єрне навчання,
- 2) кар’єрна інформація,
- 3) індивідуальне або групове консультування,
- 4) оцінка навичок і психометричне тестування,
- 5) пов’язана діяльність, актуальна для роботодавців,

б) розвиток навичок, необхідних для працевлаштування та самостійності. Профорієнтація може відбуватися різними способами: групові курси, індивідуальне наставництво, очно або дистанційно. [50, с. 4]

У Резолюції про «навчання протягом життя» Рада ЄС визначає профорієнтацію як «серію активностей, які виховують у людей, будь-якого віку та у будь-який момент їхнього життя, здатність та навички ідентифіковувати їхні власні можливості, компетенції та зацікавлення, а також приймати рішення, які впливають на їхню освіту, роботу та інші сфери, у яких вони можуть здобути або використати нові вміння». [37]

Професор кар'єрної освіти Університету Дербі Т. Гулі визначає профорієнтацію як «заходи, які допомагають окремим особам і групам дізнатися більше про роботу, відпочинок та навчання, а також розглянути своє місце у світі та спланувати своє майбутнє». [36]

Також кар'єрне консультування та профорієнтацію називають «процесом, досягнення максимальної сумісності між ресурсами, вимогами, прагненнями чи інтересами особи та реальною пропозицією у сфері освіти, навчання, соціальної та професійної інтеграції». [37] Таким чином усі визначення профорієнтації та кар'єрної освіти мають спільні аспекти, що стосуються цільової аудиторії (люди незалежно від віку, на будь-якому етапі свого життя) набору її складових (інформація щодо кар'єри, групові консультації, розвиток навичок) та очікуваних результатів (профорієнтація допоможе індивіду зрозуміти освітній та ринок праці, а також власні навички та зацікавлення).

Кар'єрний і професійний розвиток є безперервним процесом протягом усього життя: зміни в посаді, професії та потреба в професійній орієнтації залишаються актуальними до тих пір, поки літні люди не припиняють працювати. Завдання профорієнтації в сучасних реаліях полягає не тільки в тому, щоб допомогти людині знайти роботу, а й навчити самостійно планувати власний професійний шлях і отримати необхідні для цього навички. [38]

Крім того, кар'єра не є одноразовим рішенням, прийнятим у житті. Це постійний процес у житті людини в сучасній реальності і вимагає постійного

вдосконалення та прийняття рішень від особи. [52] Таким чином, освітній компонент став необхідною складовою процесу кар'єрного консультування. Тому протягом останніх 20 років експерти тісно поєднали поняття кар'єрного консультування та навчання впродовж життя. Європейська комісія визначає навчання впродовж життя як «будь-яку цілеспрямовану освітню діяльність, яка здійснюється протягом життя з метою покращення знань, навичок та компетенцій з особистісної, громадянської, соціальної та/або професійної перспективи.». [37, с. 30]

Одним з результатів успішної реалізації програм навчання впродовж життя є покращення навичок та кваліфікацій, що збільшує рівень зайнятості і сприяє економічному зростанню. У 2013 році експерт з освітньої політики Колін Пейвер підтвердив цю тезу формулою «Освіта впродовж життя = краща робота + вищий дохід.». [37]

З кожним роком уряди все більше потребують розробляти програми кар'єрного консультування на основі принципу навчання впродовж життя. Таким чином, держави планують забезпечити доступ до послуг кар'єрного консультування всім категоріям населення, які цього потребують, не тільки студентам або безробітним. [33]

Навчання впродовж життя головним чином пов'язане з кар'єрним консультуванням старших людей, які вже закінчили навчання в школі та університеті і потребують розвитку нових навичок для самовдосконалення, а також для зайнятості або отримання вищого доходу. Але щоб навчити людей навчатися протягом життя, ці принципи потрібно включати в профорієнтаційні політики та програми для дітей дошкільного та середнього віку. Більшість визначень та описів профорієнтації підкреслюють, що це комплекс послуг, які допомагають людям будь-якого віку приймати рішення про освіту та роботу, а також розвивати необхідні навички.

Аналітики та дослідники ОЕСР стверджують, що професійна орієнтація в школах пов'язана з освітньою політикою та включає вчителів та експертів з кар'єри в освітні заходи, які підтримують кар'єру учнів та покращують

результативність та ефективність освіти. Загальні принципи профорієнтації у школах. Як зазначено вище, кар'єрне консультування є комплексною програмою, яку надають інституції різних типів для осіб усіх вікових груп, залежно від цільової аудиторії. Ці інституції включають початкові та середні школи, центри професійної підготовки, заклади вищої освіти, приватні та державні служби зайнятості, центри кар'єрного консультування, роботодавці, неприбуткові організації та місцеві органи влади. [15, с. 4]

Дослідження підтверджують, що кар'єрне консультування в школі є ефективним і допомагає учням навчитися планувати своє майбутнє, отримувати необхідні навички та здібності для роботи. [50, с 9]

Кар'єрне консультування в освіті, зокрема в школах, має як короткострокові, так і довгострокові наслідки. Країни ЄС бачать позитивний вплив кар'єрного консультування в школах не тільки на майбутнє студентів та розвиток їх кар'єрного шляху, але й на їх мотивацію навчатися безпосередньо в школі та їх академічний успіх.

1.2. Історичний розвиток професійної орієнтації

Щоб зрозуміти сутність роботи з професійною орієнтацією, корисно відповісти на питання, коли і де вона виникла.

Довго до появи педагогічних теорій у столітній практиці освіти молоді в Стародавній Русі, особлива увага приділялася трудовій освіті та підготовці до праці. Одним із завдань трудової освіти було передавання професійних навичок та вмінь молодим людям. Вже з 6-го по 10-те століття серед східних слов'ян з'явилися майстерні та поселення ремісників. Тут молодих людей навчали конкретному ремеслу, часто поєднуючи це з навчанням читання, письму та арифметиці. [31, с. 15]

Варто зазначити, що навіть в умовах рабовласницького суспільства деякі мислителі позитивно оцінювали роль праці в житті суспільства та вихованні особистості. Наприклад, певні фрагменти творів філософа Демокріта (5-те - початок 4-го століття до н.е.) свідчать про те, що він приділяв велику увагу праці. «Будь-яка праця, - вчив Демокріт, - приємніша за бездіяльність, якщо люди отримують або знають, заради чого вони працюють». Він вважав, що добровільна праця готує до кращого перенесення примусової праці.

У педагогічних традиціях Сирії, Палестини та Юдеї наприкінці 3-го століття до н.е. володіння професією вважалося обов'язковою складовою релігійно-моральної освіти для молодого покоління.

У середньовіччі, коли праця була високо цінувана, акцентували на необхідності працездатної освіти та професійної підготовки для молодого покоління. Твори видатних постатей середньовічного Сходу, таких як Ібн Сіна (980-1037), Аль-Біруні (973-1050), Ібн Халдун (1332-1406) та багатьох інших, підкреслюють важливість працездатної освіти для всіх дітей, незалежно від їх соціального статусу.

У Західній Європі ідеї працездатної освіти зайняли більше часу, ніж на Сході. Найбільший розквіт прогресивних ідей про працездатну освіту та професійну підготовку для дітей і молоді на Заході відбувся протягом періоду

Відродження у 14-16 століттях (Томас Мор, Томмазо Кампанелла, Ян Амос Коменський). Розвиток міст, економічні та соціальні реформи потребували необхідності навчання нового типу особистості, що в свою чергу підривало середньовічний монополію церкви на освіту молодого покоління. Крім працездатної освіти, було необхідно забезпечити молодих людей базовим загальним та професійним знанням, навичками та вміннями. Був попит на кваліфікованих та працьовитих осіб, які добре володіли різними ремеслами. [31, с. 17]

Заснування Московської школи математичних та навігаційних наук у 1701 році за наказом Петра Великого та заснування Академії мистецтв у 1751 році, ініційованої М.В. Ломоносовим, позначили початок підготовки універсальних фахівців. Ці установи були серед перших в Європі, що забезпечували працездатну підготовку та професійну освіту.

Важним етапом у розвитку трудової освіти та професійної підготовки були ідеї французького утопіста середини XVIII століття Мореллі. Він вважав, що особлива увага повинна бути приділена питанням професійної підготовки молодого покоління. Зокрема, від 5 до 10 років діти повинні займатися віково-відповідними заняттями та іграми, які можуть розвивати їх фізично та готувати до праці. Від 10 до 15 років підлітки повинні навчатися в виробничих майстернях. Їх освіта повинна бути пов'язана з продуктивною працею та підготовкою до конкретної професії.

У XIX столітті з'явилися перші літературні джерела, які стосувалися певних питань професійної орієнтації молоді. Наприклад, у Франції було опубліковано «Інструкцію щодо вибору професії» у 1849 році. [31, с. 15]

Індустріальна Америка не відставала від Франції у цьому аспекті, оскільки в 1883 році професор Парсонс з Гарвардського університету опублікував «Вибір професії», який ввів термін "професійна орієнтація" у науку. У тому ж році Ф. Голтон запропонував використовувати тестові випробування для професійного відбору.

Перші лабораторії з професійної орієнтації з'явилися у 1903 році у Страсбурзі, Франція, але початок масової практичної роботи з професійної орієнтації вважається 1908 роком, коли в Бостоні було відкрито перше бюро професійної орієнтації для молоді. Це бюро призначалося для надання допомоги підліткам у визначенні свого життєвого шляху. Тут студенти мали можливість звернутися за порадою щодо вибору професії, дізнатися про шляхи подальшої освіти та підготовки до майбутньої професії.

На початку 20-го століття в Сполучених Штатах, Англії та Німеччині були організовані перші інформаційні та консультативні бюро для молоді на біржах праці. У цих бюро студенти могли отримати поради щодо подальшої освіти та підготовки до майбутньої професії. Діяльність цих перших бюро вважається початком руху професійної орієнтації, який сприяв серйозній роботі з вивчення різних професій з технічного, психологічного, економічного, гігієнічного та соціального поглядів. Ці установи не обмежувалися лише індивідуальними консультаціями. Вони пропагували ідею про усвідомлені кар'єрні вибори через лекції, видання брошур та листівок з професійною орієнтацією. [28, с. 248-249]

У кар'єрних консультаційних службах Нью-Йорка були вивчені вимоги, які професії ставлять перед людьми (1910). Це був перший досвід професійної орієнтації для студентів, який включав попереднє вивчення професійних нахилів підлітків у школі, проведення інтерв'ю, заповнення анкет, обговорення з батьками та педагогами, а також консультації для старшокласників. Подібна робота проводилась у Бельгії, Швеції, Швейцарії, Іспанії, Данії та Фінляндії. У той час у кар'єрно-орієнтаційних установах була слабо розвинута методологія вивчення студентів, що часто призводило до неправильного визначення придатності молодих людей до певної професії. Професійна орієнтація була відносно новим напрямом у соціальній практиці, вона прокладала нові шляхи, і тому її формування та розвиток супроводжувалися багатьма труднощами.

Україна влітку 1928 року створила преші бюро професійної консультації відповідно до директиви Наркромпраці УРСР. Ці бюро були організовані у

великих індустріальних центрах республіки, зокрема в Києві, Харкові, Одесі та Львові.

Наукові засади профорієнтації в Україні були розроблені А. В. Лучарським, С. Т. Шатським, П. П. Блонським та А. С. Макаренком. Вони сприяли створенню психолого-педагогічної основи для подальшого розвитку шляхів здійснення професійної орієнтації школярів.

Перші дисертації з проблем шкільної профорієнтації з'явилися лише в кінці 50-х років. У 60-ті роки, в період хрущовської «відлиги», була створена група профорієнтації при Науково-Дослідному Інституті теорії та історії педагогіки Академіка Педагогічних Наук СРСР під керівництвом А. Н. Волковського. Також була відкрита лабораторія профорієнтації в Науково-Дослідному Інституті психології в Києві під керівництвом Б. А. Федоришина. Цей період характеризувався явним відродженням профорієнтації.

У роки брежнєвського правління (з середини 60-х років до середини 80-х років) профорієнтація не була заборонена, але рівень розробок ще більше знизився. У цей період офіційно закликали молодь обирати професії, які відповідали інтересам народного господарства і обороноздатності держави, такі як робота на фермі, заводі або в комсомольській будові. Це призводило до обмеження багатьох свобод і деградації профорієнтації. [30, с. 17-18]

З початку 1980-х років ситуація пройшла значні зміни. У 1984 році Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу видав резолюцію під назвою «Основні напрямки реформування загальної та професійної освіти». У цій резолюції було особливо наголошено на розвитку трудової освіти та професійної орієнтації для молоді. Протягом періоду "перебудови" було проведено значну роботу у сфері професійної орієнтації, включаючи створення понад 60 регіональних центрів молоді та численних професійних консультаційних пунктів у районах. Активно проводилась підготовка професійних консультантів, а також введено курс «Основи виробництва. Вибір професії» у школах.

У підсумку можна зробити висновок, що у 1930-х роках професійна орієнтація була заборонена політичними засобами, у 1970-1980-х роках - бюрократичними засобами, а в 1990-х роках - економічними засобами (з мінімальним фінансуванням). Все це дозволяє зробити висновок, що існує певна залежність між періодами розквіту професійного самовизначення та рівнем реальної свободи вибору для більшості населення в даному суспільстві. Це свідчить про те, що сама професійна орієнтація (і конкретні методи допомоги у професійній орієнтації) повинна бути планована та реалізована з урахуванням цих обставин. [31, с. 18-19]

Зазвичай, поява послуг профорієнтації пов'язується з кількома причинами: швидкий промисловий розвиток, міграція людей з сільських районів до міст, проблема пошуку роботи та потреба роботодавців у відборі найкваліфікованіших осіб. Однак, це в основному соціоекономічні фактори. Існують також психологічні причини появи профорієнтації, перш за все пов'язані з зміною свідомості людей. Основна психологічна причина появи профорієнтації полягає в тому, що протягом цього періоду і в цих країнах значна кількість людей стикається з проблемою свободи вибору, яка раніше не була доступна (або була характерною лише для окремих осіб, які не хотіли жити за попередньо визначеним порядком).

Таким чином бачимо, що робота з профорієнтації сягає своїми коріннями 5-4 століття до н.е. і розвивалася та вдосконалювалася протягом двох тисячоліть. Найінтенсивніший розвиток відбувся в першій чверті 20 століття в більшості країн світу, підтриманий значною увагою з боку держави.

Висновки до розділу 1

Хоча поняття профорієнтації, розвитку кар'єри та професійно-технічної освіти активно використовуються лише в останні 30-40 років, їх поява сягає багатьох десятиліть. Ще в стародавніх індійських університетах спостерігався архетип «профорієнтації», коли студенти отримували керівництво та емоційну підтримку від професорів після завершення програми навчання.

На початку 20 століття професійне навчання стало об'єктом вивчення, дослідження та впровадження в багатьох галузях: освіті, державній політиці, соціології, психології. Одним із перших вчених, хто почав вивчати профорієнтацію, був американський професор Корнельського університету Френк Парсонс. Його тези досі вважаються основою у формуванні та формуванні політики та програм профорієнтації.

У 80-х роках 20 століття сформувалася нова галузь у вивченні концепцій кар'єри, яка вивчала ефекти взаємодії між людьми під час професійного навчання. Основним аргументом цих досліджень є те, що навчання відбувається не лише на основі засвоєння власного досвіду та рефлексії над ним, а й під час взаємодії з іншими та аналізу досвіду інших людей.

Дослідження показують, що ефективність кар'єрного консультування зростає, коли воно починається під час шкільних років, де учні мають можливість навчитися планувати своє майбутнє, включаючи свій кар'єрний шлях, та здобувати необхідні навички та здібності для цього.

Робота з профорієнтації почалася давно і розвивалася протягом багатьох століть, з найбільшим розвитком у 20 столітті, коли багато країн приділили цьому значну увагу.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ПОРІВНЯННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ

2.1. Порівняльний аналіз міжнародних моделей профорієнтаційних політик

Для ефективної реалізації політики профорієнтації необхідно враховувати контекст країни або регіону. Для порівняльного аналізу було обрано країни зі схожим історичним, політичним та інституційним контекстом, які можуть бути корисними для України. Обрані країни - Литва, Латвія, Естонія (пострадянські) та Польща (постсоціалістична).

Дослідження профорієнтаційної політики країн ЄС, зокрема Німеччини, Великої Британії, Балтії та Польщі, було проведено з метою порівняльного аналізу. Вивчення зосереджувалося на основних складових політики, таких як цілі, стейкхолдери та профорієнтаційні послуги. Також були розглянуті джерела фінансування, актори, відповідальні за реалізацію політики, а також методи оцінки ефективності. Дослідження виявило досягнення Німеччини та Великої Британії у цій сфері, а також порівняло їх з країнами Балтії та Польщею. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення профорієнтаційної політики в Україні, зокрема шляхом впровадження найкращих практик та стандартів ЄС.

Основні цілі політики. Згідно з теоретичними моделями профорієнтаційних політик, основні цілі включають ринок праці, соціальну рівність та освітні цілі. Усі країни, що аналізуються, працюють для досягнення цих цілей, надаючи допомогу та підтримку учням у виборі освітньої та кар'єрної траєкторії. Крім того, ці країни акцентують на принципі "навчання протягом життя" та вихованні цих навичок ще зі шкільної освіти.

Основна ціль профорієнтаційної політики в Польщі та Латвії полягає в підтримці учнів у прийнятті незалежного та відповідального рішення щодо свого

подальшого навчання та професійного шляху. Для досягнення цієї мети, важливо, щоб учні мали достатні знання про освітню систему, ринок праці та свої власні можливості. Однак, реалізація профорієнтаційних політик також потребує врахування інших цілей, таких як розвиток ринку праці та забезпечення соціальної рівності. [54, с. 4] У Польщі, пріоритетом є створення освітньої системи, яка б змогла більше реагувати на потреби ринку праці, тоді як у Латвії, основна мета полягає в підготовці учнів до усвідомленого вибору кар'єри. [46]

Уряд Литви в рамках освітньої реформи встановив мету профорієнтаційної програми для учнів, яка полягає в наданні допомоги учням у виборі подальшої освіти та місця праці. Ця програма передбачає надання інформації щодо кар'єри, кар'єрного консультування та кар'єрної освіти, а також розвиток навичок кар'єрного планування та менеджменту. Міністерство освіти Литви також прагне забезпечити доступ кожного учня до профорієнтаційної програми та підтримки. [52]

Естонська профорієнтаційна політика базується на концепції навчання протягом життя та має на меті розвивати профорієнтаційну роботу в національній системі освіти з метою підготовки людей до реалізації свого потенціалу в особистому, професійному та соціальному житті. [44] В рамках нової освітньої стратегії 2021-2035 навчання протягом життя залишається одним з основних акцентів та цілей, зокрема і профорієнтаційної програми. Метою профорієнтаційної політики є підвищення якості життя в Естонії та глобальний сталий розвиток. [44]

У Великобританії профорієнтаційна програма спрямована не тільки на допомогу учням у зробленні правильного вибору щодо майбутньої кар'єри, але й на підтримку працедавців у залученні кваліфікованих працівників та розвиток їхніх компаній або інституцій.

Відповідальна інституція за реалізацію профорієнтаційної політики. Профорієнтаційні політики розробляються з метою досягнення різних цілей і спрямовані на різні цільові аудиторії. Відповідальність за забезпечення та

реалізацію таких політик лежить на декількох інституціях, зокрема міністерства освіти, міністерства соціальної політики та міністерства економіки або праці. Органи регіональних / місцевих самоврядувань відповідають за дотримання національної рамки профорієнтаційної політики та реалізацію профорієнтаційних програм.

У всіх країнах Міністерство освіти відповідає за розробку та реалізацію національної освітньої профорієнтаційної політики, незважаючи на те, що за цілями забезпечення функціонування ринку праці та соціальної рівності відповідають частково різні міністерства.

У Польщі відповідальність за профорієнтаційну політику несуть Міністерство національної освіти та Міністерство сім'ї, праці та соціальної політики, а також Міністерство оборони та Міністерство науки та вищої освіти. Основним завданням Міносвіти є розвиток профорієнтаційної освіти у школах та професійної орієнтації для старших громадян з метою надання вмінь приймати раціональні рішення щодо подальшої освітньої та кар'єрної траєкторії. [47]

У Литві є декілька інституцій, які займаються профорієнтацією. Однією з них є Міністерство освіти, науки та спорту. Вони розробляють політику профорієнтації і надають якісну кар'єрну освіту, інформаційні та консультаційні послуги для учнів, студентів та дорослих. Іншою важливою інституцією є Міністерство соціального захисту та праці, яке також займається профорієнтацією. Вони допомагають людям знайти роботу та забезпечують соціальний захист. Третьою інституцією є Міністерство економіки та інновацій, яке сприяє розвитку економіки і створенню нових робочих місць. [48] Органи місцевого самоврядування також відіграють важливу роль у профорієнтації. Вони координують та організовують процес профорієнтації у школах, а заклади середньої освіти забезпечують виконання національних норм та політики профорієнтації. [40, с. 3]

У Латвії є дві відповідальні установи за профорієнтаційну освіту - Міністерство освіти та науки і Міністерство добробуту. Міністерство освіти

займається розвитком та впровадженням національної освітньої політики та координує її виконання в усьому освітньому секторі. [46]

У Естонії національну політику з профорієнтації та соціальної підтримки виконують Міністерство освіти та науки та Міністерство соціальних справ, а також приватні установи, які допомагають людям знайти своє майбутнє заняття. [41]

У Німеччині, як і в інших країнах, існує розподіл ролей щодо профорієнтаційної політики на національному рівні. Три міністерства - Міністерство освіти, Міністерство праці та Міністерство соціальних справ - відповідають за створення та реалізацію цієї політики. Міносвіти Німеччини відповідає за профорієнтаційні програми в рамках шкільної програми. Однак, на місцевому рівні можуть бути відмінності у їх реалізації. [43]

Організація «Euroguidance Network» є мережею національних ресурсів та інформаційних центрів, яка надає профорієнтаційні послуги в країнах, що входять до складу Європейського Союзу та є кандидатами на вступ до ЄС. Організація спрямована на співпрацю з практиками з профорієнтації та політиками з освітнього та економічного секторів, які розробляють та впроваджують профорієнтаційні політики. Основні завдання «Euroguidance» включають підтримку розвитку європейського виміру навчання протягом усього життя, підтримку розвитку навичок кар'єрних радників та їхньої міжнародної мобільності, а також забезпечення комунікації та поширення інформації про європейський вимір профорієнтації. [45]

Хто реалізовує профорієнтацією політику у школах. Один з головних учасників, які допомагають людям з професійним орієнтуванням, це вчителі в школах. Але в різних країнах є різні вимоги до вчителів, які можуть надавати такі послуги.

У Польщі кар'єрні радники у середніх школах можуть бути вчителями, які мають педагогічну кваліфікацію і пройшли навчання з професійного консультування. [58, с. 47]

У Литві відповідальність за проведення профорієнтаційної роботи в середніх школах покладена на самі школи. У законодавстві не визначено посаду "профорієнтаційного консультанта", тому вимоги до таких осіб у школах визначаються посадовими обов'язками. Зазвичай ці особи повинні мати вищу освіту, досвід у професійному консультуванні або роботі з дітьми шкільного віку. Також вимагається володіння не тільки литовською мовою, але й ще однією іноземною мовою, зазвичай англійською, німецькою або французькою на рівні B2. У Литві існують кар'єрні консультанти, які спеціалізуються на допомозі людям у пошуку роботи. Крім того, існує окрема група консультантів, які відповідають за керівництво роботою інших консультантів. Ці фахівці повинні мати широкий спектр знань, включаючи розуміння роботи уряду та навички управління людьми. [55]

У латвійській програмі з профорієнтації учнів, вчителі повинні вміти допомагати учням з вибором професії, а класні керівники та соціальні педагоги виконують роль консультантів з профорієнтації для учнів.

У Великій Британії освітні заклади мають головну мету допомогти учням знайти найкращий шлях у навчанні та роботі, а також забезпечити роботодавців кваліфікованими працівниками. Кожна школа і коледж має свою власну профорієнтаційну програму, яка включає заплановані активності для кожного класу на кожен семестр. В політиці також наголошується на неупередженості та об'єктивності шкіл, вчителів і кар'єрних радників у наданні інформації та порад учням. [34, с. 6]

У Німеччині кар'єрне консультування у школах здійснюється виключно кваліфікованими фахівцями, які пройшли спеціальну підготовку з професійної орієнтації.

Для того, щоб учні могли отримати допомогу у виборі професії, необхідно, щоб вчителі та інші працівники шкіл мали чіткі вимоги до своєї роботи, а держава повинна забезпечити їх навчання та кваліфікацію.

2.2 Фінансування та перевірка ефективності введення профорієнтаційних заходів у країнах ЄС

Джерела фінансування профорієнтаційної політики у школі. Багато країн фінансують профорієнтаційну політику з різних джерел. Наприклад, вони використовують гроші з національного бюджету, бюджетів шкіл, гроші від Європейських фондів та інших організацій. У деяких країнах, як от Польща, Литва та Латвія, профорієнтаційні послуги у школах є безкоштовними і оплачуються з грошей, виділених на освіту.

У Литві існують додаткові ресурси для фінансування програм профорієнтації, такі як "Активні ресурси ринку праці" і ініціативи зі страхування молоді. Крім того, Литва отримує фінансування від Європейського соціального фонду, що сприяє розвитку профорієнтаційних програм у всіх країнах-членах ЄС. [48] Експерти з ОЕСР досліджують, скільки грошей Литва витрачає на освіту, включаючи програми професійної орієнтації. Вони вважають, що витрати Литви на це менші, ніж у багатьох інших країнах світу. Також вони говорять, що джерела фінансування не дуже різноманітні. [55]

У Латвії є три джерела грошей для програм профорієнтації. Перше - це Європейський соціальний фонд, друге - національний бюджет, а третє - фінансування від молодіжної ініціативи щодо зайнятості. [52] Це означає, що гроші можуть бути використані для підтримки шкіл безпосередньо. Кожна школа, яка не отримує підтримку від ЄСФ, самостійно вирішує, як фінансувати свої програми профорієнтації.

У Естонії існує програма, що фінансується з Європейського соціального фонду та державного бюджету, яка сприяє знаходженню майбутнього робочого місця. [41]

У Великій Британії, Національна профорієнтаційна служба отримує гроші від Міністерства освіти. Але кожна школа, коледж і університет самостійно шукає гроші для реалізації своєї профорієнтаційної програми. [42]

Німеччина отримує гроші на профорієнтаційні політики з Європейського соціального фонду. Також частину фінансування забезпечують профільні федеральні міністерства. [39]

Щодо української профорієнтаційної програми, вона фінансується з коштів національного бюджету та Європейського соціального фонду, а також може отримувати гранти для місцевого самоврядування та шкіл для проведення додаткових активностей.

Методи оцінки ефективності профорієнтаційних політик. Профорієнтаційні політики мають різні способи оцінки їх ефективності. Аналітики ОЕСР виділяють 10 критеріїв, за якими країни можуть аналізувати впровадження таких політик. Наприклад, наявність програми для молодих людей, яка допомагає розвивати навички та управляти кар'єрою. Також важливо мати можливість стажуватися та спробувати різні професії перед остаточним вибором. Доступ до освітньої та професійної інформації про потреби ринку також є важливим. Крім того, важливе залучення різних зацікавлених сторін до реалізації профорієнтації. [33]

У Німеччині школи вважають, що показником успішності є відсоток випускників, які продовжують навчання або працюють у своїй професії. [35]

Усі школи у Великій Британії повинні відповідати критеріям «Gatsby Benchmarks», які включають в себе виявлення проблем учнів та їх вирішення, профорієнтаційну програму, зустрічі з роботодавцями та представниками освітніх закладів, а також можливість отримати досвід роботи в певній професії або місці. [32]

Критерії оцінки ефективності профорієнтаційної політики повинні спрямовуватися на перевірку ефективності активностей учнів, а також на вимірювання довготермінових ефектів, таких як продовження навчання в університеті, кар'єрні досягнення випускників і повернення до освіти. Також важливо враховувати розвиток навички "навчання протягом усього життя", яке починається ще у школі.

2.3 Профорієнтаційні моделі що діють в Україні

Україна має профорієнтаційну політику для учнів шкіл, яка передбачена в рамках НУШ та відображається у затверджених типових освітніх програмах вибірковими предметами. [30] За підтримки ЄС та Українського інституту розвитку освіти був розроблений проект розвитку профорієнтаційної програми в рамках НУШ. [31] Документ був проаналізований на наявність критеріїв, які використовувались для порівняльного аналізу Польщі, Литви, Латвії, Естонії, Великої Британії та Німеччини.

Комплексна програма професійного вибору в школі допомагає досягти цілей сталого розвитку до 2030 року. Вона допомагає забезпечити якісну освіту для всіх людей і можливості навчання протягом життя. Також вона допомагає економічному зростанню, зайнятості та гідній праці для всіх. [31, с. 7]

Так як Міністерство освіти та науки України відповідає за реформу Нової української школи, то воно також відповідає за впровадження профорієнтаційної програми у школах. Проте, у самій програмі не зазначено, хто конкретно відповідає за створення та впровадження програми. Замість цього, великий акцент робиться на автономії кожного закладу загальної середньої освіти. «Передбачена Законом «Про освіту» автономія дає можливість школам розробити власні освітні програми, які міститимуть наскрізні підходи до професійного орієнтування у освітньому процесі» [31, с. 9]

У програмі профорієнтації згадуються групи людей, які мають інтерес та повинні брати участь у її реалізації. Ці групи включають вчителів, учнів, студентів та їхніх батьків, громадське самоврядування закладу, Міністерство освіти та інші державні установи, заклади освіти різних рівнів, роботодавців та їх об'єднання, а також громадські організації. [31, с. 10] Проте, в програмі не звертається достатньо уваги на органи місцевого самоврядування та їхню роль у профорієнтації. У інших країнах муніципалітети відіграють важливу роль у цій сфері.

Згідно з програмою у школах надаються послуги з кар'єрної освіти та кар'єрного консультування. Ці послуги можуть надавати вчителі-предметники, класні керівники, соціальні педагоги, шкільні психологи та фахівці з професійної орієнтації. Щоб мати право на це, вони повинні мати відповідну кваліфікацію та дозвіл на кар'єрне консультування, який можна отримати через Інститути післядипломної педагогічної освіти. [31, с. 10]

Українська програма автономії для шкіл надає можливість створювати власні профорієнтаційні програми, які базуються на стандартах освіти. Міністерство освіти і науки України визначає кілька обов'язкових напрямків, в межах яких школи можуть самостійно розробляти активності. Ці напрямки включають вивчення зв'язків між предметами та професіями, дослідження попиту на фахівців на ринках праці регіону та місцевості, а також ознайомлення з успішними прикладами професійної кар'єри на рівні регіону, місцевої громади та країни. [31, с. 15]

Українська модель профорієнтаційної політики враховує актуальність контексту, зокрема інституційного, і описує процес впровадження політики "на місцях", особливо в громадах. Це особливо важливо в контексті реформи децентралізації, яка призвела до змін в інституційній структурі.

Розробники профорієнтаційної моделі включили методи та критерії перевірки ефективності профорієнтаційної політики у школах. Це включає коротке опитування для самоаналізу керівництва шкіл, який оцінює три основні показники: події та заходи в контексті профорієнтації, організаційна та кадрова підтримка, співробітництво з роботодавцями, закладами освіти та батьками. [31, с. 33]

Розроблена профорієнтаційна модель для шкіл в Україні подібна до моделей інших країн, за винятком відсутності акценту на ролі органів місцевого самоврядування.

Висновки до розділу 2

Для ефективної реалізації політики профорієнтації необхідно враховувати контекст країни або регіону. Для порівняльного аналізу було обрано країни зі схожим історичним, політичним та інституційним контекстом, які можуть бути корисними для України. Обрані країни - Литва, Латвія, Естонія (пострадянські) та Польща (постсоціалістична).

Усі країни, що аналізуються, працюють для досягнення цих цілей, надаючи допомогу та підтримку учням у виборі освітньої та кар'єрної траєкторії. Крім того, ці країни акцентують на принципі "навчання протягом життя" та вихованні цих навичок ще зі шкільної освіти. Основна ціль профорієнтаційної політики в Польщі та Латвії полягає в підтримці учнів у прийнятті незалежного та відповідального рішення щодо свого подальшого навчання та професійного шляху. Уряд Литви в рамках освітньої реформи встановив мету профорієнтаційної програми для учнів, яка полягає в наданні допомоги учням у виборі подальшої освіти та місця праці. Естонська профорієнтаційна політика базується на концепції навчання протягом життя та має на меті розвивати профорієнтаційну роботу в національній системі освіти з метою підготовки людей до реалізації свого потенціалу в особистому, професійному та соціальному житті. У Великобританії профорієнтаційна програма спрямована не тільки на допомогу учням у зробленні правильного вибору щодо майбутньої кар'єри, але й на підтримку працедавців у залученні кваліфікованих працівників та розвиток їхніх компаній або інституцій.

Також було проаналізовано відповідальні інституції вище зазначених країн за реалізацію профорієнтаційної політики, хто реалізовує профорієнтацією політику у школах, джерела фінансування профорієнтаційної політики у школах та методи оцінки ефективності профорієнтаційних політик цих держав. Та встановлено відповідності та відмінності української моделі профорієнтаційної політики, що діє зараз.

РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕС ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДИЗАЙН» ТКФК

3.1 Особливості підліткового та юнацького віку. Формати профорієнтаційних заходів для старшокласників

Підлітково-юнацький вік є періодом активного розвитку розуму, коли ми починаємо проявляти інтерес до різних професій. Навчання стає більш захоплюючим і спрямованим на наші індивідуальні інтереси та здібності. Ми також вчимося новим методам вивчення, які допомагають нам краще розуміти і запам'ятовувати інформацію.

Підлітки проявляють високий рівень розумових здібностей, здатність до абстрактного мислення та творчого мислення. Вони мають здатність глибоко зосереджуватися, запам'ятовувати і проявляти високу інтелектуальну працездатність. Підлітки не тільки спостерігають за оточуючим світом, але також мають власну думку та здатність аналізувати ситуації та пропонувати інноваційні рішення.

Для підлітків важливо не лише мати можливість навчатися і збільшувати свої знання, але й організовувати ці знання з урахуванням своїх інтересів. Уважне слухання і розуміння матеріалу свідчать про добре розвиток розуму підлітка.

У юнацькому віці формується стиль мислення, який відображає здатність до вибіркової і систематизації знань. Учні старших класів надають більше уваги предметам, що пов'язані з їх інтересами, і це впливає на їх практичну діяльність. Використання знань, вмінь і теоретичного мислення на практиці, а також розвиток навичок у різних предметах, визначає, як людина ставиться до своїх професійних мрій і як вона бере участь у зміні світу. Наш світогляд не тільки складається з знань і практичних навичок, але й відображає наші переконання і відношення до оточуючого нас світу.

У підлітковому віці, коли діти стають старшими, вони починають розвивати свої розумові здібності. Вони також починають шукати себе у різних сферах життя, таких як захоплення та заняття, які не пов'язані з навчанням. Деякі з цих хобі стають основними для них і вони відводять навчання на другий план. Іноді ці заняття можуть навіть змінити їх спосіб життя. Однак, така ситуація може призвести до погіршення успішності в школі та виникнення конфліктів як у школі, так і вдома.

Для підлітків важливо знайти своє місце в суспільстві та визначити, ким вони хочуть стати в майбутньому. Це пов'язано з тим, що вони шукають сенс життя та визначають свої мотиви, цілі та різні види діяльності, які мають свою важливість. Те, що ми хочемо і потребуємо, впливає на те, як ми поведимося і що робимо. Важливо оцінювати свої дії та відношення до інших людей. Наші переконання визначають, як ми бачимо себе в суспільстві та як ми діємо в ньому.

Учні старших класів в професійному самовизначенні. Проблема залучення школярів до процесу визначення майбутньої професії та розвитку навичок активної участі в освітніх, працевлаштувальних та комунікативних ситуаціях є важливим процесом освіти. Важливо, щоб школярі самостійно визначали свої професійні цілі та здібності і проявляли активність у перетворенні ситуацій, що виникають у їхньому житті.

Коли старшокласник готується до своєї майбутньої професії, він займається різними речами, щоб вдосконалитись. Він вивчає себе, щоб зрозуміти свої особливості, захоплення та інтереси. Він оцінює себе, порівнюючи свої знання з тим, що потрібно для його майбутньої професії. Старшокласник також працює над своїм розвитком, тобто ставить до себе як до особи, яка може розвиватися і стати професіоналом у своїй галузі.

Цінним є розуміння, що активні люди не лише приймають ситуацію, але й намагаються змінити умови, якщо вони перешкоджають досягненню професійних планів. Особистості долають труднощі, наполягають на своєму рішенні та досягають своїх цілей.

Щоб досягти мети в навчанні та професійному виборі, потрібно виконувати певні умови ведення освітнього процесу. Важливо, щоб вчителі та учні спілкувалися між собою як рівні. Тільки тоді учень може бути активним, самостійним та ініціативним. Виховна діяльність передбачає можливість вихованця планувати свою діяльність, обирати цілі, засоби та способи досягнення. Це спільна діяльність вчителя і учня, де взаємодія між ними включає два потоки активності. Вихователь ініціює активність вихованця, а вихованець впливає на дії вихователя.

Зауважмо, що учень добре включений у заняття коли відчувається емоційно задоволеним. Іноді дітям потрібна допомога, щоб вони могли бути впевненими в собі та позитивно ставитися до життя. Інші учні можуть бути сором'язливими або тривожними, і їм потрібна спеціальна допомога, щоб зменшити ці почуття. Важливо, щоб корекція була спрямована на самостійне врівноваження та переосмислення своїх почуттів учнем.

Для того, щоб вирішити професійні завдання, учням потрібно більше дізнатися про себе і свої особливості. Також важливо, щоб вони могли оцінювати себе, порівнюючи свої уявлення про себе з необхідним рівнем розвитку професійних якостей у бажаній діяльності. Також потрібно розвивати учнів, щоб вони завжди прагнули до саморозвитку. Дуже важливо навчити їх аналізувати ситуацію, яка виникає під час вибору професії, і виділяти умови, які можуть змінюватись чи мають першочергове значення.

Проблема того, як зробити школярів більш активними у визначенні своєї особистості та професійного шляху, полягає в тому, як навчити їх бути активними у своєму навчанні, праці та спілкуванні. Щоб підвищити активність підлітків у визначенні своєї професійної майбутньої кар'єри, важливо розвивати їх самопізнання, самооцінку та саморозвиток. Також важливо показати учням, які можливості є у них для обрання свого професійного шляху, які з них вони можуть використати, коли розробляють свої особисті професійні плани.

3.2 Аналіз форматів проведених профорієнтаційних заходів викладачами та студентами спеціальності «Дизайн»

Профорієнтаційна діяльність в умовах коледжу орієнтується на школярів від п'ятого по одинадцятий класи, адже саме після завершення неповної середньої освіти чи повної середньої освіти та здачі іспитів можна подати документи про вступ на обрану спеціальність у коледж. Відносно цього на постійній основі є відкритою потреба в інформуванні як школярів так і їхніх батьків про заклад, освітні програми які він пропонує та умови вступу.

Спеціальність «Дизайн» Тернопільського кооперативного фахового коледжу останні роки стає дедалі популярнішою та затребуваною в зв'язку з світовими тенденціями в професіях та ринкових потребах регіону. Також важливим фактором створення хорошої репутації та оцінки отримуваного студентами рівня знань є активна та професійна діяльність викладачів спеціальності. В наш час заповненості інформаційного простору довкола потрібно безперервно розказувати про себе через соцмережі та заходи, щоб отримати певну впізнаваність в сфері та відповідно зацікавити, проінформувати людей.

На прикладі діяльності викладачів та студентів спеціальності «Дизайн» можна прослідкувати, що одним з найпоширеніших способів профорієнтації від закладу є відвідування учнів у школах та проведення з ними зустрічей. Під час них викладачі розповідають про освітні програми коледжу, переваги отримуваних професій, різноманітність сфер у яких можна застосувати знання, що надає навчання у коледжі. Особливістю зустрічей зі школярами, які організовують викладачі та студенти спеціальності «Дизайн» є проведення різнотематичних майстер-класів для учнів. Такий спосіб дозволяє залучити дітей у процес, що напряду пов'язаний з творчою складовою, а отже одразу відображає характер можливої майбутньої професії. До проведення майстер-класів залучаються студенти коледжу, що можуть одразу теж поділитись своїми враженнями від освітнього процесу та показати рівень знань і навичок.

Територіально профорієнтаційні заходи коледжем проводяться як і у межах міста так і по районах області та сусідніх областях.

Фактором всесвітнього масштабу, що вплинув на формати профорієнтаційних заходів став карантин 2019-2020 років. Профорієнтація через очні зустрічі з учнями стала недоступною та й уцілому освітній процес був в рекордні терміни переформований у дистанційний з використанням онлайн-платформ. Розказати про себе та спеціальності теж було можливо тільки за допомогою тих ж онлайн-платформ. Тому профорієнтаційні бесіди отримали новий – онлайн-формат, та і сьогодні в такий спосіб можна організувати захід коли викладач проводить його з коледжу та спілкується з учнями з району чи області.

Тематика майстер-класів обирається та змінюється залежно від загальних умов таких як пора року, найближчі святкування - вироби до новорічних свят, майстер-класи з виготовлення листівок до Дня святого Валентина чи розпис писанок до Великодніх свят, важливими є побажання від вчителя класу. Така різноплановість дає можливість систематичних зустрічей з учнями різних класів. Вступниками можуть стати учні 9 та 11 класів, але варто враховувати, що ймовірність вибору школярем закладу про який він чув декілька разів на рік більша, ніж у заклад про який він чує уперше.

Також на тематичність впливають вимоги часу, як от останні роки, після повномасштабного вторгнення російської федерації у лютому 2022 року помітно збільшилась кількість майстер-класів патріотичного контексту. Такими є наприклад майстер-класи з створення патріотичних браслетів з синьо-жовтих стрічок чи майстер-класи паперопластики зі створення голуба. Зробити вклад у вагому справу, залучити учнів та одразу розказати про себе можна організовуючи спільну волонтерську діяльність. Так студенти коледжу виготовляють окопні свічки, а матеріали для них допомагають зібрати учні різних шкіл.

Профорієнтаційні заходи спеціальності «Дизайн» кооперативного коледжу будуються не тільки на прямій роботі у школах, а ще і організовуються у

співпраці з закладами культури. Ними є бібліотеки, галереї та музеї міста. Так у Тернопільській обласній бібліотеці для молоді із року в рік відбуваються виставки робіт студентів коледжу, переглянути які можуть усі охочі відвідувачі бібліотеки. Також у співпраці із відділами бібліотеки проводяться заходи для школярів, що дає свої результати як засіб взаємодії з можливими майбутніми абітурієнтами. Певний профорієнтаційний вплив формує також залучення студентів до участі у міських конкурсах та виставках.

Участь студентів коледжу у ярмарках професій, організація коледжем власних ярмарок (наприклад присвячених збору коштів для ЗСУ), участь у міських фестивалях та висвітлення роботи у соцмережах – все це є важливою частиною роботи викладачів та студентів, що створює репутацію та «ім'я» установі.

З масштабних заходів профорієнтації, що періодично проводяться коледжем варто зазначити день відкритих дверей та екскурсії для учнів шкіл.

День відкритих дверей проводиться для цілеспрямованого проінформовування усіх зацікавлених батьків та учнів про освітні програми, що доступні для вивчення на базі коледжу; про особливості вступної кампанії, а саме терміни, потрібні документи, результати іспитів, вступні экзамени тощо; про переваги освітнього процесу, викладачів технічну базу; про можливості працевлаштування після навчання. Та важливим елементом такого заходу є екскурсія по кабінетах де проходять заняття та ознайомлення з роботами, які студенти виконують в процесі вивчення дисциплін обраної освітньої програми. Це допомагає краще зрозуміти та оцінити базу, яку надає освітній заклад і познайомитись з дирекцією та викладацьким колективом, які є основою та рушієм самої установи.

Анкетування студентів I курсу «Звідки ви дізнались про освітній заклад».
Анкетування – збір даних у вигляді письмових відповідей респондентів на запитання анкети (опитувальника), які стосуються визначеної теми,

сформульовані відповідно до мети дослідження та розміщені у продуманій послідовності.

Переваги анкетування:

- можливість отримання як кількісних, так і якісних даних
- відносно легко організувати
- простіше зводити результати
- респондентам легко брати участь.

Для того, щоб визначити реальні співвідношення між різними профорієнтаційними заходами та іншими факторами які надали старшокласникам інформацію про заклад освіти та визначити, які з них стали ефективними було проведено опитування серед першокурсників Тернопільського кооперативного фахового коледжу.

Формуючи анкету було проведено аналіз найбільш поширених відповідей, що ймовірно може дати студент на поставлене запитання. Дані були отримані шляхом вивчення схожих анкетних опитувань, що проводяться закладами вищої освіти в Україні та закордоном.

Першим варіантом відповіді вказано *«хтось із знайомих, рідних чи сім'ї навчався тут та розповів про заклад»*, адже найчастіше саме рекомендації від людей, що оточують старшокласника складають вплив на його вибір. Другим варіантом є *«розповідали вчителі у школі»*. У школі діти проводять достатньо багато часу, вплив отриманої там інформації теж є вагомим, тому з тих ж міркувань також винесена відповідь *«на профорієнтаційних зустрічах, що проводили викладачі та студенти вищого навчального закладу»*. Не менш впливовим є інтернет-середовище, що зараз є місцем обміну інформацією як міжособистісно так і зв'язку, наприклад, між закладами вищої освіти та майбутніми абітурієнтами *«побачив(-ла)/ знайшов(-ла) інформацію про заклад вищої освіти у соціальних мережах»*. Враховуючи також загальне інформаційне середовище у якому росте дитина (наприклад в межах міста), можна винести варіант відповіді *«з дитинства знаю про заклад освіти з розмов рідних і знайомих, реклами у місті»*.

Отже, враховуючи різні аспекти життя та можливості студентів було винесено п'ять варіантів відповіді та шоста з можливістю вільно вписати свій варіант відповіді, якщо він не відноситься до вказаних вище. Сформована анкета надана у Додатку А.

Щодо результатів анкетування то вони надаються у відсотковому значенні та відображають лиш частину загальної тенденції, адже це дані які надають інформацію про конкретний потік студентів. Приблизно однакове відсоткове значення студентів відповіли, що *«розповідали вчителі у школі»* (14%), *«з дитинства знаю про заклад освіти з розмов рідних і знайомих, реклами у місті»* (16%) та *«на профорієнтаційних зустрічах, що проводили викладачі та студенти вищого навчального закладу»* (17%). Наступною у рейтингу є відповідь *«хтось із знайомих, рідних чи сім'ї навчався тут та розповів про заклад»*, що набрала 24 % і найбільше відсоткове значення отримала відповідь *«побачив(-ла)/знайшов(-ла) інформацію про заклад вищої освіти у соціальних мережах»*. Тому як результат бачимо, що події які відбуваються останні декілька років перемінили розподіл ефективності профорієнтаційних заходів, що проводяться закладом вищої освіти для старшокласників. Ще недавно саме зустрічі з викладачами та студентами закладу мали перевагу серед інших способів розповісти про свій заклад. Періоди дистанційного навчання у час пандемії та від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну поставили умови, що перенесли спосіб обміну інформацією з новими людьми у соцмережі. Та незмінною у ефективності є репутація, що поширюється від людини до людини. Так викладачі, студенти та випускники закладу вищої освіти є неменш рушійною інформаційною хвилею, що несе у свої кола спілкування данні про освітній процес та здобуття професії у певному закладі.

Висновки до розділу 3

Підлітково-юнацький вік є періодом активного розвитку розуму, коли ми починаємо проявляти інтерес до різних професій. Навчання стає більш захоплюючим і спрямованим на наші індивідуальні інтереси та здібності. Ми

також вчимося новим методам вивчення, які допомагають нам краще розуміти і запам'ятовувати інформацію.

Проблема залучення школярів до процесу визначення майбутньої професії та розвитку навичок активної участі в освітніх, працевлаштувальних та комунікативних ситуаціях є важливим процесом освіти. Важливо, щоб школярі самостійно визначали свої професійні цілі та здібності і проявляли активність у перетворенні ситуацій, що виникають у їхньому житті.

Враховуючи те, що вподобання формуються уже у середній школі профорієнтаційна діяльність в умовах коледжу орієнтується на школярів від восьмого до одинадцятого класів, адже саме після завершення неповної середньої освіти чи повної середньої освіти та здачі іспитів можна подати документи про вступ на обрану спеціальність у коледж. Відносно цього на постійній основі є відкритою потреба в інформуванні як школярів так і їхніх батьків про заклад, освітні програми які він пропонує та умови вступу.

Вивчаючи та аналізуючи профорієнтаційну діяльність, що проводиться викладачами та студентами спеціальності «Дизайн» Тернопільського кооперативного фахового коледжу можна зробити висновок – найактивніше заклади вищої освіти можуть взаємодіяти з школярами саме в процесі професійної орієнтації – зустрічей в межах постійної співпраці з школами. Також профорієнтаційний ефект отримується під час різнопланових заходів рівня коледжу чи міста. Участь у заходах, що організовуються установами культури теж інформує учнів про заклад освіти та може зацікавити саме напрямом діяльності викладачів та студентів спеціальності.

Щодо результатів анкетування то вони надаються у відсотковому значенні та відображають лиш частину загальної тенденції, адже це дані які надають інформацію про конкретний потік студентів. Приблизно однакове відсоткове значення студентів відповіли, що *«розповідали вчителі у школі»* (14%), *«з дитинства знаю про заклад освіти з розмов рідних і знайомих, реклами у місті»* (16%) та *«на профорієнтаційних зустрічах, що проводили викладачі та студенти вищого навчального закладу»* (17%). Наступною у рейтингу є відповідь

«хтось із знайомих, рідних чи сім'ї навчався тут та розповів про заклад», що набрала 24 % і найбільше відсоткове значення отримала відповідь *«побачив(-ла)/знайшов(-ла) інформацію про заклад вищої освіти у соціальних мережах»*. Тому як результат бачимо, що події які відбуваються останні декілька років перемінили розподіл ефективності профорієнтаційних заходів, що проводяться закладом вищої освіти для старшокласників.

ВИСНОВКИ

Зміни в законі про освіту вимагають від учнів активного навчання та розвитку своїх здібностей для підготовки до майбутньої роботи. Підлітки стикаються з питанням вибору професії, і важливо знайти шлях, що відповідає їхнім інтересам, здібностям, можливостям та цінностям, а також враховувати вимоги, які ставить професія до людини.

У загальноосвітніх закладах мова йде не стільки про власне професійне самовизначення школярів, скільки про готовність до свідомого вибору професії.

Готовність до свідомого вибору професії включає в себе:

- моральну готовність – усвідомлення суспільного й особистісного значення праці, прагнення максимально проявити свої сили, здібності у праці, позитивне ставлення до різних видів праці;

- психологічну готовність – свідомий вибір професії у відповідності з наявними здібностями та можливостями. Стан психологічної готовності включає усвідомлення людиною своїх потреб, вимог суспільства, колективу, поставлених цілей; прогнозування прояву своїх інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових процесів, оцінку співвідношення своїх можливостей, рівня домагань і необхідності досягнення певного результату;

- практичну готовність – загальні та політехнічні знання, загально-трудова та спеціальні вміння й навички.

Отже, готовність до свідомого вибору професії – це складне структурне утворення взаємопов'язаних і поєднаних переконаннями морально-вольових якостей особистості, способів поведінки, знань про професії, практичні вміння і навички, сформовані у відповідності з вимогами суспільства й можливостями освітньо-виховного процесу в школі. [26]

Професійне самовизначення слід розглядати як елемент більш широких систем:

- соціального самовизначення, яке передбачає пошук молодою людиною свого місця в житті, в соціальній структурі суспільства;

- життєвого самовизначення – специфічної форми суб'єктно-об'єктної взаємодії, в якій особистість виступає справжнім суб'єктом життєвого процесу, тобто свідомо включається в хід подій, опосередковуючи його творчим ставленням до життя і беручи на себе відповідальність за свої вчинки та дії як їх автор. [26]

Тому робимо висновок, що у межах шкільної освіти мають створюватись умови не лише для формування у випускників готовності до свідомого вибору професії, а й простір та можливості, що сприяли б професійному самовизначенню учнівської молоді.

Вибір професії є важливим і складним завданням, яке має великий вплив на наше життя і спосіб проведення часу. Він вимагає від підлітка серйозного розгляду і прийняття значущих рішень.

У сучасному світі існує велика кількість різних професій, яку можна оцінити п'ятизначним числом. Світ професій постійно змінюється і рухається, що ускладнює процес профорієнтації. Дослідники вказують на те, що випускники зазвичай знають лише обмежену кількість професій, зокрема від 40 до 46. Це призводить до того, що профорієнтація часто є неорганізованою і відбувається випадково.

Оптантом називають людину, яка обирає свою майбутню професію. Важливо, щоб стадія вибору завершилася реалістичним і чітким уявленням про обрану професійну спільність, в яку молода людина включить себе у майбутньому.

В старшій школі тематичні заходи повинні стати регулярними, зокрема виховні години з профорієнтації, які мають не тільки інформувати про важливість вибору професії та напрямку подальшої освіти, але й надавати поради та відповіді на запитання старшокласників.

Для допомоги учням у визначенні своїх професійних пріоритетів та можливостей, рекомендується залучити психолога для проведення профорієнтаційного тестування. Крім того, ефективними методами є організація екскурсій, зустрічей з фахівцями та колишніми випускниками, проведення

вечорів, диспутів, конференцій та класних годин, під час яких можна обговорити хобі учнів, які можуть бути корисними у майбутньому. Також рекомендується залучення до занять в гуртках, факультативах та профорієнтаційних тренінгах.

Профорієнтаційна робота, яку проводять заклади вищої освіти є саме тим допоміжним інформаційним джерелом, що допоможе старшокласникові обрати професійний напрямок та ознайомить з особливостями можливих напрямів освіти, а в майбутньому і професії. Тому саме у час наповненого інформаційного простору, коли легко розгубитись від різноманітності пропозицій та можливостей, профорієнтаційна робота є «поводирем» що дозволяє знайомитись з професійними сферами через бесіди про освітні програми та екскурсії у заклади навчання чи праці.

Як висновок дослідницької роботи можна сказати, що профорієнтаційні заходи, які проводить заклад вищої освіти, є невід'ємним елементом процесу професійного самовизначення старшокласника. Саме проведення зустрічей у школі, екскурсії школярів до закладів вищої освіти, активна участь викладачів та студентів у різноформатних заходах на різних рівнях та постійне висвітлення цієї діяльності у соцмережах є основою і головним рушієм.